

NÉMETH LÁSZLÓ

A BALATONFÜREDI SELTERS GYÓGYVIZES KORSÓK KÉRDÉSÉHEZ

Balatonfüred a XIX. század közepén a gyógyforrások vizének forgalmazásához sokezer erre alkalmas úgynevezett seltersi típusú kőedény korsót szerzett be a németországi Hessen tartomány faze-kas központjától. A korsók történetéről azonban eddig megfeledeztünk. Mielőtt e témában hozzá-szólásom lényegére térnék, személyes emlékeim-ből két esetet említek.

Több mint három évtizeddel ezelőtt, 1978-ban egy soproni tartózkodásom alatt nagy érdeklődés-sel látogattam a város hírességeit és családi gyűj-teményeit. Ekkor kedves ismeretség révén, mint a régiségek iránt érdeklődő, lelkes kezdő gyűjtő, ajándékba kaptam egy érdekes, kis füles korsót. Henger alakú, 23 cm magas, kb. 8 cm átmérőjű, a színe barna. Különösen tetszett az edényen lévő körpecsétje, „Selters-Nassau” felirattal, és abban a koronás sas. Igen réGINEK véltem az alján látható fésűs fogazású lemetszés miatt is, mint a régi ko-rongolás egyik fázisának drótlevágású nyoma. Tudtam, hogy érdemes darab lehet, mivel Storno Gábortól, a soproni híres műgyűjtő család tagjától kaptam, azóta is megbecsüléssel őrzöm.

Megtudtam, hogy a tárgy szakszerű meghatáro-zása a „sómázás kőedény” kategóriába tartozik, anyagának rendkívüli keménysége és az alkalmazott külső máz miatt. Ilyen korsót akkoriban a régiséggel foglalkozóknál, gyűjtőknél csak elvétve láttam, kel-lően nem értékelték, történetét nem ismerték, ez ta-lán ma is így van. Esetenként ecetes korsónak használták, vagy pálinkát, petróleumot tartottak ezekben, kiváló anyaga mindezekhez megfelelőnek bizonyult.

Ezt követően jóval később egy, az előbbihez ha-sonló – gyógyvizesnek mondott – második korsó is került hozzám, amit 2011 júniusában késedelem nélkül a Városi Múzeumhoz, a Helytörténeti Gyűj-teménynek adtam. Ennek körpecsétje a koronás sassal „Nieder Selters – Nassau” és „Königlich Preussische Brunnen Verwaltung” felirattal. Úgy véltem, hogy a gyógyvizekkel kapcsolatban helye lehet a Helytörténeti Gyűjteményben. Ezt így tar-tottam helyesnek, de akkor arra még nem is gon-dolhattam, hogy az ilyen Selters feliratú korsónak valamikor tényleges szerepe volt a füredi forrásvíz hasznosításának XIX. századi múltjában.

A történeti előzményt nem ismerők azonban most a közelmúltban megjelent kutatási anyagból szerezhattünk tudomást a korsók régmúlt füredi kapcsolatáról. Hozzászólásom lényegeként itt nagy-

rabecsüléssel hivatkozom a hozzáértő, fáradhatatlan kutató, Lichtneckert András Balatonfüreden 2013-ban megjelent, szakmailag rendkívül értékes, hiány-pótló munkájára. Könyvének címe: „A balatonfüre-di savanyúvízi gyógyfürdő története az alapítástól az államosításig 1702–1949”. A munka részletes ala-possággal feltár és összefoglal sok-sok ismeretet, amit levéltári kutatásokkal megalapozottan, hitele-sen dokumentál. Leír olyan részleteket, amelyekből a forrás létezésének, vízfelhasználásának, a fürdőte-lep életének, évszázados fejlődésének, társadalmi je-lentőségének lényegét, történetét megismerhetjük. Értékes tudnivalókat kaptunk a hazánkban most szétszórtan felbukkanó, általánosságban eddig meg nem becsült seltersi korsókról, eredetükről. Munkája foglalkozik a füredi savanyúvíz-szállítás korai gya-korlatával, amikor a forgalmazás részben üveg, majd az úgynevezett seltersi kőedény korsókban, palackokban is történt. A feltárt adatok szerint Bala-tonfüred a XIX. század közepén (már 1836-tól) sok ezer darab seltersi típusú kőkorsót hozatott, és sava-nyúvizét ezekben szállította. Ez a Rajna menti Hes-sen tartományból származó német kőcserép rendkí-vül megfelelőnek bizonyult, anyaga vizet át nem eresztő és savaknak ellenálló.

A seltersi korsó típusának bemutatása miatt pél-daként az átadott tárgy fotóját ide csatolom.

Füredi gyógyforrásunkkal számos, korábban megjelent írás foglalkozik, ezek közül mostani témánkhoz említsük meg Zákonyi Ferenc „Balatonfüred” c. könyvéből 1988-ban írt egyik emlékezését: „A füredi vizet távolabbra nem üvegpalackokban, hanem az úgynevezett kőkorsókban szállították. Valaha sok volt belőlük, ma sehol sem látni, pedig jó volna ismét forgalomba hozni – emlékként is –, és ellátni a régi füredi pecséttel és felírással”.

Témánk tanulmányozásához a gyűjtő számára értékes adatokat tartalmazhat még – ugyancsak Lichtneckert András szerkesztésében és magánkiadásában – a Balatonfüreden, 2007-ben megjelent Norbert Zabel és Heinrich Mangold „Párhuzamos történetek Európában” című kiadvány. Ebben a német seltersi források működését történeti időszakként tárgyalják, például: „a nassaui közigazgatás alatt 1803–1866”, illetve: „a porosz közigazgatás alatt 1866–1894” c. fejezetekben. Erre a gyűjtőnek célszerű felfigyelni, ez a tárgy korának meghatározásához lényeges adat. Ha a koronás sas mellett körpecsétet például csak a „Selters Nassau”, „Niederselters Nassau” szerepel, ez korábbi, mint a körpecsét alatti kiegészítő feliratú „Königlich Preussische Brunnen Verwaltung” kora. Ezek a nálunk előforduló korszokok leggyakoribb jelzései. Az egyéb forgalmazók másfajta, saját jelzést használtak.

Szögletes és hasas kőkorsó, „krúp”

Az úgynevezett kőedények, kőcserepek gyártásáról megemlíthetjük azok bonyolult munkamenetét. Különös feladat a megfelelő anyag felkutatása, kitermelése, esetenként kb. húsz méter mélységű föld-kutakból. A kiégetéshez 1200-1500 °C körüli hőmérsékletet kellett biztosítani, és a több napig tartó égetés közben a megfelelő hőfok szintjén a sómáz elnyeréséhez nagymennyiségű sót időben adagolni, ez a nátriumgőz előállításához kellett. A

rendkívül munkaigényes feladatot évszázadok alatt kialakult fazekas kézműparként végezték, 1700-tól már a seltersi korszokkat is így készítették. A hengeres flakonok mellett még szögletes és hasas formákat gyártottak, az utóbbiakat csak a XVIII. században. Az ilyen korszokok régi hagyomány szerinti gyártása az 1870-es évek végéig történt, majd ismét az üvegpalackok következtek.

A füredi hengeres Selters-korszokok általában kis eltéréssel 6 dl űrtartalmúak, kiskorszoknak nevezték, a fentiekben ezeket említettük.

A kőcserepek termelési, kortörténeti folyamataival korábban például bőven foglalkozott a gyűjtők által ismert német kiadású „Sammler Journal” c. folyóirat. Az újságnak külön hasznos fejezete volt a „Mineralwasserkrüge”. Ebben bemutattak néhány seltersi körpecsétet is, ilyenekről a fentiekben szó volt. E címszó alatt – a gyűjtők tájékoztatásaként – a korszokok korától, ritkaságától és a kút pecsétjétől függő gyűjtői forgalmi árakat is közöltek, tehát gyűjtői értéknek minősültek.

Korszokainkat százötven év körüli koruk és a balatonfüredi magyar kapcsolatuk miatt ma már talán egyértelműen régiségnek tekinthetjük, régiség a gyógyító savanyúvizek történetében. A napjainkban különösen értékelt patikaedények sorába is sorolható, ugyanis forgalmazásuk esetenként patikában történt.

Fentieket azzal szeretném zárni, hogy hozzászólásom célja kizárólag a balatonfüredi forrással kapcsolatos tárgyi emlékünkhöz megőrzésének hangsúlyozása volt, figyelemfelhívás. Biztatás a gyűjtőknek, hogy a még felbukkanó, feltalálható, kallódó seltersi korszokkat gyűjtsük, és ezekből lehetőleg bőven juttassunk a balatonfüredi Városi Helytörténeti Gyűjtemény számára. Talán feltételezhetjük, hogy ezek mind a füredi kutunk sok ezer darabos forgalmának maradványai. Érdeemes lenne tanulmányozásuk, bemutatásuk.

Közismert, hogy a füredi emlékeket sokan szívesen gyűjtik, mint a rendkívül kedvelt korabeli ivókúra poharakat, akár színtelen, vagy bordó rubinpácolt, az épületek köszörült képeivel, kristálystílusú formákkal. Ezekhez a szerényebb megjelenésű gyógyvizes palackok is csatlakozhatnak.

Irodalom:

Lichtneckert András: *A balatonfüredi savanyúvízi gyógyfürdő története*. Balatonfüred, 2013.

N. Zabel – H. Mangold: *Párhuzamos történetek Európában*. szerk. Lichtneckert András. Részdokumentuma: A niederseltersi gyógyforrás; *Der Kurort Füred am Plattensee*. LA könyvtár 4. Balatonfüred, 2007.

Sammler Journal c. folyóirat. Reichertshausen, 1984.